

σων ἀλεξιτήρια, χρήσιμα εἰς ἐξορκιστρίας, δι' αὐτῶν δὲ λιθανίζουσι τοὺς ἀσθενεῖς περιερχόμενοι τὰς κλῖνας αὐτῶν.

Πολλὰ τὰ κατὰ τὴν Μ. ἐβδουμάδα ἐπιζόμενα ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς οἴκοις, ταῦτα ὅμως ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας πραγματείας, ἣν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς προγενέστερα φυλλάδια τοῦ «Παρνασοῦ».

Ἐν Λαζουρίφ.

Ἡλίας Α. Τσιτσέλης.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΣΤΑΦΙΔΟΣ

ΕΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩΙ ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩΙ

Ὁ Φώσκολος, γνωρίζων τὸ κέρδος, ὅπερ διὰ τῆς θαλήσεως τοῦ σταφιδοκάρπου εἶχεν ἡ γενέτειρα αὐτοῦ πατρίς Ζάκυνθος, εἰς τὸ ἐλληνοπρεπὲς αὐτοῦ ποίημα *Le Grazie* ᾄδει:

Bella è Zacinto! Alei versan tesori

Le angliche navi

καθότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ ἀγγλικά πλοῖα ἤρχοντο πρὸς φόρτωσιν τοῦ εὐεργετικῷ τούτου καρποῦ, οὗ τὸ μονοπώλιον εἶχε καὶ ἔχει ἡ Ἑλλάς. Ἡ ἰδέα ὅμως ὅτι πηγὴ πλούτου εἶνε ἡ σταφίς, ὑπῆρξε καὶ πρὸ τοῦ Φωσκόλου. Δημοτικὸν δίστιχον λέγει:

Μαθρ' εἶνε, ναι, ἡ σταφίδα μας, μὰ γίνεται χρυσάφι

Ὅπου σκορπιέται σὰν νερὸ σοῦλο τ' ὠραῖο νησάκι.

ἔτι δὲ οἱ περιηγηταὶ Spon καὶ Wheler ¹ ἐπισκεφθέντες τὴν Ζάκυνθον τὸ 1675 καὶ ἰδόντες τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ σταφιδοκάρπου προερχόμενον ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Βοστέρος δικαίως ὠνόμασε τὴν Ζάκυνθον Χρυσὴν νῆσον, ἀφ' οὗ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἠδυνήθησαν ν' ἀνεύρωσι τὸν τρόπον νὰ φυτεύωσιν ἀμπέλους, αἵτινες, παράγουσαι σταφίδας, παράγουσι χρυσόν. Ἐτερός τις περιηγητής, ὁ Chandler ², ἔκρινεν ὅτι δὲν ἦτο ὑπερβολὴ ἂν ἡ νῆσος αὕτη ἐκαλεῖτο χρυσή. Ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, πρώτη ἡ Ζάκυνθος, ὡς κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης θέλει ἶδει, ἐκαλλιέργησε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀμπέλου, ἥς τὸν καρπὸν ἔθεσεν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ὁρθῶς ὁ καθηγητὴς Ἰωσήφ Πάρτς ³ λέγει ὅτι «πρωϊμώτερον ἢ ἐν

¹ Voyage κτλ. τόμ. Α', σελ. 33.

² Voyage κτλ. τόμ. Γ', σελ. 428.

³ Die Insel Zante (Patemanns Geograph. Mittheilungen ἐν Γόττῳ 1891 φυλ. VII, σελ. 174).

»ταῖς ἄλλαις νήσοις ἀναπτυχθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ ἡ γεωπονία, δικαιοῖ πλη-
 »ρέστατα τὸ τιμητικὸν ἐπίθετον δι' οὗ οἱ Ἴταλοι ἐκόσμησαν τὸ τιμαλ-
 »φές τοῦτο κειμήλιον τῶν κτήσεων αὐτῶν Fior di Levante». Περὶ
 τῆς ἀξίας ὅμως τοῦ σταφιδοκάρπου καὶ τῆς ἐν γένει καλλιεργείας, πάν-
 των καλλίτερα ἐξεφράσθη ὁ τελευταῖος τῶν προβλεπτῶν τῆς Ζακύνθου,
 Φραγκῖσκος Βραγαδῖνος, ὅστις ἔγραφε τὸ 1797 «..... Ὁ σταφιδό-
 »καρπος (uva passa) εἶνε ἀληθὲς μεταλλεῖον, οὐ μόνον τῶν ἡμετέρων
 »νήσων Ζακύνθου, Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Μωρέως
 »καὶ ἐνίων γειτονικῶν τόπων. Ἡ Τουρκία δὲν ἐννόησεν ἀκόμη τὸν
 »θησαυρὸν τοῦτον. Ὁ χρυσὸς ὁ ὁποῖος εἰσπράττεται ἐκ τοῦ φόρου καὶ
 »ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶνε πηγὴ ζωογονοῦσα
 »(che dà vita) τὴν κυβέρνησιν καὶ πάντας τοὺς κατοίκους. Οἱ κάτοι-
 »χοι τῶν νήσων ὡς ἐκεῖνοι τῶν ἀπέναντι μερῶν, διὰ τῆς καλλιεργείας
 »θὰ εὐπορήσωσιν. Ἐπειδὴ δὲν εἶνε ἀκόμη κατηρτισμένοι διὰ τὴν βιο-
 »μηχανίαν (manifatture) ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, θὰ εἶνε ἡ σταφὶς τὸ
 »μόνον καταφύγιον διὰ τὰς ἀνάγκας των. Ὁ Θεὸς ὥρισεν ὅπως τὸ
 »φυσικὸν τοῦτο χάρισμα εἶνε ἀποκλειστικῶς τῶν τόπων τούτων, οὓς
 »ἀποκαλῶ χρυσοῦς τόπους, τόπους μακαρίους. Μετὰ τὴν σταφίδα
 »ἔρχεται τὸ ἔλαιον καὶ ὁ οἶνος. Ὡστε τὰ μέρη ταῦτα, ὡς εἵπομεν,
 »ζῶσι σήμερον διὰ τῆς καλλιεργείας καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, ἂν δὲν
 »ἀπατῶμαι, ἐξ αὐτῆς θὰ ζῶσι»¹. Ὁ τελευταῖος τῶν γενικῶν προβλε-
 πτῶν τῆς Ἑπτανήσου, ὁ ἀείμνηστος Widmann², γράφων τὸ 1795
 πρὸς τὴν κυβέρνησιν του, ἔλεγεν ὅτι «ἡ σταφὶς ἦτο τὸ μᾶλλον ἀξιοση-
 μείωτον τῶν ὑπολογισθέντων βοηθημάτων» (il più considerabile fra
 i calcolati soccorsi). Ἡ σταφὶς ἐν Ἑνετίᾳ ἐθεωρεῖτο εἰσόδημα ἐκ
 τῶν καλῶν τοῦ κράτους καὶ τὸ ἐπισημότερον τῶν ἡμετέρων νήσων³,
 διὸ συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν καλλιτέρων ἐμπορευμάτων τῆς ἐποχῆς⁴.

Ὁ ὀξυδερκὴς ἐνετὸς προβλεπτῆς Βραγαδῖνος δὲν ἠπατάτο, διότι ἐκ
 τῆς καλλιεργείας καὶ σήμερον περιμένομεν τὸ πᾶν καὶ ἐκ μόνων τῶν
 προϊόντων τῆς σταφίδος, τῶν ἐλαιολάδων, τῶν οἶνων, τοῦ καπνοῦ καὶ
 τῶν σύκων ποριζόμεθα ἐκ τῶν ἐξωθεν ἐπέκεινα τῶν ἐβδομήκοντα πέντε

¹ Filza Diversa (Ἀρχειοφυλακεῖον).

² Discorso apologetico σελ. 251, ὅρα καὶ τὰς σελ. 297, 316, 317, 325.

³ Πρβλ. Geografia storico-politica della Repubblica de Venezia, ἐν Βενετίᾳ 1795, σελ. 7, 37.

⁴ A. M. Triulzi. Bilancio dei pesi e misure di tutte le piazze mercantili dell' Europa, aggiuntovi li cambi ed il valore in corso e varie altre notizie utili κτλ. Ἐν Βενετίᾳ, 1794, ἔκδ. Δ', σελ. 190.

ἐκατομμυρίων δραχμῶν ἑτησίως ¹ καὶ ἡ μόνη σταφίς εἶνε διὰ τὸ ταμείον τοῦ Κράτους τὸ σπουδαιότατον τῶν στηριγμάτων. Ἀφοῦ λοιπὸν τοιαύτην σημασίαν ἔχει ἡ σταφίς εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἡμῶν ἀνάγκας, δικαίως εἰς κεφαλλήν ποιητῆς ὕμνων τὴν σταφίδα λέγει ὅτι πρὸς αὐτὴν πάντες ἀτενίζομεν καὶ πάντες αἰσθανόμενοι μέγαν πόθον δι' αὐτήν ².

* *

Τὴν σημασίαν τῆς σταφίδος τὴν ἐνόησεν ἀμέσως καὶ ὁ λαὸς πρὸ διακοσίων ἐτῶν, ὡς πιστοποιοῦσι στίχοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες ἂν καὶ ἄξεστοι, εἶνε σπουδαιότατης ἱστορικῆς ἀξίας ³.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ δημοτικὴ ποίησις στερεῖται πτήσεως, ἕνεκα τῆς ἀληθοῦς ἀπεικονίσεως καὶ τῆς πιστῆς ἅμα δὲ καὶ εἰλικρινεῦς ἐκδηλώσεως τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίης, ἐξ ἧς ἐξῆλθε καὶ ἕνεκα τῆς πραγματικῆς παραστάσεως τῶν ἀντικειμένων. Πολλάκις ὁ λαὸς προσωποποιεῖ, μεγαλουργεῖ καὶ παραμιρφώνει κατὰ τὴν ἐκτίμησιν, ἣν εἰς τὰ ὄντα ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα δίδει ἡ φαντασία αὐτοῦ. Οὕτως ἐπειδὴ ἡ σταφίς ἐπέδρα εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας ἐφαντάζετο ὁ λαὸς ὅτι ἔχει ὁ καρπὸς αὗτος μεγάλην δύναμιν. Δίστιχον εἰς ἐνετικὴν διάλεκτον λέγει :

*I' una passa gha la forza del Doge de Venezia,
Dà la vita, dà la morte, putela fà la vecchia.*

ἤτοι «ἡ σταφίς ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ Δόγου τῆς Βενετίας, δίδει τὴν ζωὴν, δίδει τὸν θάνατον, κάμνει νέαν τὴν γραιῖαν».

Γνωστὸν εἶνε τὸ ἀπόφθεγμα Cefalonia-Melanconia. Ὁ λαὸς ὁμῶς τῆς Ζακύνθου τόσην δύναμιν ἔδιδεν εἰς τὴν σταφίδα, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν ἐνὸς τόπου ἢ μᾶλλον ἐφρόνει ὅτι διὰ τοῦ κέρδους τῆς σταφίδος ἠδύναντο οἱ φρόνιμοι Κεφαλλῆνες νὰ γίνωνται ἀλλέγοι, εὐθυμοί.

*Διὰ νὰ σὲ πάρω δὲν μπορῶ, δὲν δύναμαι ὁ καυμένος
ἀπὸ τ' Αὐγούστου τῇ βροχῇ εἶμαι δυστυχισμένος.
Ὁ πτωχὸς δὲν ξέρει τί θεὸς νὰ κάμῃ σὰν δὲν ἔχῃ
Τῆς Παναγίας μας τάξε τση, τοῦ χρόνου νὰ μὴ βρέχῃ*

¹ Σ. Π. Σκιαδᾶ. Ἡ Ἑλλάς ἐν Εὐρώπῃ, σελ. 25—26.

² Ἡ Σταφιδούλα, τραγουδάκι Κεφαλλήνός τινος. Ἐδημοσιεύθη τῷ 1849 ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀνεύμως, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἶνε ὁ Ἀντώνιος Μελισσινός, γράψας καὶ ἄλλας ποιήσεις καὶ περὶ τινὰ μικρά. Ἡ Σταφιδούλα εἶνε ποιημάτιον ἐξ 75 ἐξαστίχων.

³ Φάκελλος Ἀρ. 14 παρὰ τῇ Δημοτικῇ Φωσκολιανῇ Βιβλιοθήκῃ. Οἱ δι' ἀστερίσκου σημειούμενοι στίχοι εἶνε ἐκ τοῦ φακέλλου τούτου.

Τοῦ "Αι Νικόλα τάξε του, καράβια νὰ μᾶς ἔρθουν
 Νὰ πάρουν τὴ σταφίδα μας, τσεκίνια νὰ μᾶς δίδουν
 Τότε θὰ γίνης τσιῖρι μου θὰ πᾶμε στὴ Φραγγιά
 Καὶ θὲ νὰ ἰδοῦμε οἱ δύο μαζί καὶ αὐτὴ τὴ Βενετιά·
 Ἡ σταφιδούλα, ἀπὸ μελαγχολία καὶ ἀλλεργία
 Στὴ στιγμή βάζει καὶ τὴν φρόνιμην Κεφαλληνία.

Ὅταν ἡ βροχὴ κατέστρεφε τὴν σταφίδα, ἀπῆλπιζε καὶ τοὺς ἐραστὰς
 ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, διὸ καὶ τὸ ἀπόφθεγμα :

Τὸν Αὐγουστο ὑπανδρεύομαι
 Τὸν Αὐγουστο ξεπανδρεύομαι ¹.

Ἀφοῦ ὁ λαὸς τόσῃν δυνάμειν πρὸ αἰώνων εἰς τὴν σταφίδα ἀπέδιδε,
 παρεκάλει τὴν Παναγίαν νὰ γείνη περισσότερα σταφίς καὶ διὰ τὴν
 σταφίδα ἔφερε περισσότερα τάματα.

Κάμε στάρι, Παναγιά,
 Νὰ σοῦ κάμω τὰ σπερνά·
 Κάμε λάδι καὶ κρασί
 Καὶ σοῦ τάζω ἓνα φλωρί
 Νὰ τὸ δώσω τοῦ παπᾶ
 Γιὰ νὰ κάμῃ λειτουργιά.
 Ἡ σταφίδα νᾶν πολλή
 Καὶ νὰ μὴ πέσῃ βροχή,
 Καὶ σοῦ τάζω ἕξι ἄρνια
 Κ' σταφίδα ἕξι σακκιά ².

Καὶ νὰ μὴ πέσῃ βροχή. Ἡ βροχὴ εἶνε καὶ ἦτο τὸ φόβητρον.
 Πλείστα συμβόλαια ἰδίως τοῦ δεκάτου ἑκτου καὶ δεκάτου ἐβδόμου
 αἰῶνος λέγουσιν ὅτι ὁ δεῖνας νὰ πληρώσῃ ὑποχρεοῦται τὸν Σε-
 πτέμβριον, ἂν δὲν βρέχεται ἡ σταφίδα. Δὲν ἦτο μόνον ἡ βροχὴ τὸ
 φόβητρον τῶν κτηματιῶν, σταφιδεμπόρων καὶ χωρικῶν, ἀλλ' ἐν γένει
 τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ἐργατικοῦ. Ὅτε ἡ βροχὴ κατέστρεφε τὴν στα-
 φίδα, οὐδεὶς ἐπλήρωνεν, οὐδὲ τὸ δικαστήριον ὑπεχρέωνε τοὺς ὀφειλέτας.
 Οἱ Εὐγενεῖς καὶ οἱ κτηματῖαι ἐν γένει ὡς καὶ οἱ σταφιδέμποροι καθ'
 ὅλον τὸ ἔτος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, δὲν ἐπλήρωνον ἐργάτας τινάς, ὡς τὸν
 ὑποδηματοποιόν, ράπττην κλπ. περιμένοντες τὴν συγκομιδὴν, κατα-
 στραφείσης δὲ τῆς σταφίδος, ἔλεγον βάλτα μὲ τὸ Θεό, διὸ καὶ τὸ
 δίστιχον.

Ὁ χάρος καὶ ἡ ἐλόμαυρη σταφίδα ὁμοίους μᾶς κάνει,
 Κ' ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος τσεκίνια, ἂν βρέχῃ, χάνει.

¹ Τὸ ἤκουσα εἰς τὰς Πάτρας.

² Τὸ ἔγραψα καθ' ὑπαγόρευσιν γέροντος τοῦ χωρίου Γαλήρου. Θὰ εἶνε παλαιὸν
 δημοτικόν, διότι οἱ νέοι τὸ ἀγνοοῦσι.

Ὅταν ἡ βροχὴ ᾗτο καταστρεπτικὴ καὶ γενικὴ, τότε παρηγοροῦντο ἄδοντες:

Μὴ κλαῖς, καυμένη Ρούμελη, καὶ μὴ βογγᾷς, Μωρηᾶ,
Σκόρπισε τ' οὐλοῦς ὁ Αὐγουστος βροχὴ καὶ σφοδρά.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ πέντε περίπου μῆνας δὲν βρέχει, ὅπερ εὐνοϊκὸν εἶνε διὰ τὴν σταφίδα. Οἱ ἀμπελουργοὶ χαίρονται ὅταν ἀκούσῃσι τὸν πρῶτον τερετισμὸν τῶν τεττίγων, διότι τότε μαυρίζουν ὑπὸ τὰς θερμὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἰουνίου αἱ ρᾶγες τῆς σταφίδος. Τὸ πρῶτον ἅμα ἀκούουσι τὸν τερετισμὸν ἄδουσι τὸ γνωστόν:

Τσίτσικας ἐλάλησε
Μαύρη ρῶγα ἐσκάρισε.
Τ' ἄκουσε ὁ γέροντας
Κ' ἔσκασε χορεύοντας.
Τ' ἄκουσε καὶ ἡ γῆρ' Ἐιρήνη
Κ' ἔσκασε μὲς τὸ γαδίον.
Τ' ἄκουσε καὶ ὁ γέρω Λιᾶς
Κ' ἔσκασε μὲς τῇ γωνιά.

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ ἀξίαν δίδει εἰς ὃ, τι ἀγαπᾷ, εἰς ὃ, τι ὀφείλει τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ συμπίπτει κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὀρμηάνσεως τῆς σταφίδος ἡ παύη ἢ ἐποχὴ τῶν φύλλων, ὁ λαὸς τὴν δύναμιν ταύτην ἀποδίδει καὶ πάλιν εἰς τὴν σταφίδα, διό, ὅταν ὀρμηάσῃ, ἀμέσως φέρεται εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλοι μὲν ρίπτουσιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν κλίνην, ἄλλοι δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης, ἄλλοι δὲ εἰς τὰς διαφόρους γωνίας τῆς οἰκίας λέγοντες:

Ὅξω φύλλοι, ὄξω κορέοι
Ν' ἄμπουν οἱ νοικοκυραῖοι.

Εἰ τυχὸν πνεύσῃ ἄνεμος προαγγέλων βροχήν, ὀργίλοι οἱ χωρικοὶ ἀναφωνοῦσι τὸ γνωστόν:

Τὸ ἐμάθαν οἱ γαρμπίδες
Πῶς ὀρμηάσαν ἡ σταφίδες.

Διαρκούντως τοῦ τρύγου, οἱ ἐργαζόμενοι, ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, ἔψαλλον:

Ἐμπρός, τρυγᾶμε μ' ἀτεντζιόνε¹, τάξι καὶ ἡσυχία
Τορνέσια² θάχουμε καὶ φέτος πολλά, μὰ πολλά.

¹ ἀτεντζιόνε=προσοχή.

² Τορνέζια. Ἐδῶ ἐννοεῖται ἀπλῶς χρήματα. Ἴσον θάχουμε χρήματα. Ἐπὶ Ἐνετοκρατίας τὴν σημασίαν τῶν ἐν γένει χρημάτων εἶχον καὶ τὰ πέρπερα, στάμενα, μπέτζι, παράδες. Ἀκολουθῶς τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔλαβον καὶ τὰ γρόσια, ὀβολοι, λεπτά. Σήμερον εἶνε ἐν χρήσει μόνον δὲν ἔχω ἢ ἔχω παράδες ἢ λεπτά.

Τί χαρὰ γιὰ μᾶς, γιὰ τὴ Βενετιά καὶ Τουρκιά
Τί χαρὰ ποῦ τὸ φρούτο ¹ πάει καλά, μὰ καλά.

Οἱ μὴ ἐργαζόμενοι ἔψαλλον:

Οὔλοι μὲ τάξι, παιδιὰ, μὲ τάξι νὰ τὴ τρυᾶτε,
ἄφ' τὸ καλάθι μ' ἀτεντζίον στ' ἀλώνια νὰ τὴ βάλτε
Τὴ ὀλομαύρη, θεικὴ, ἐλόχρυση σταφίδα
ὅπου ὀλουνηϊόνέ μας εἶν' θάνατος ζωὴ καὶ ἐλπίδα.

Ὁ λαὸς φαντάζεται τοὺς μῆνας τοῦ ἔτους ὡς δώδεκα ὥραιοτάτους
νέους κατοικοῦντας οἰκίαν ἐκτεταμένην εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους ². Ὁ
Αὐγουστος εἶνε καὶ ἱππεὺς ἄνδρες, κατὰ τοὺς πρὸ δύο αἰώνων Ἑλ-
ληνας:

Μὲ τ' ἄσπρο τ' ἄτι του, ὁ Αὐγουστός μας ἀρματωμένος
Τὸν γαρμπὴ δὲν ἀφίνει ποῦ ἄγριος καὶ θυμωμένος
Τρεχάτα τὴν σταφίδα ἔρχεται νὰ μᾶς τὴ κλέψῃ
Στόν ἄδη νὰ τὴ φέρῃ, οὔλους μας νὰ καταστρέψῃ.

Ἔτι δὲ ὁ λαὸς παρήγγελλε νὰ φέρωσι τὸ προσῆκον σέβας εἰς τὸν
φύλακα Αὐγουστον.

Διαβάταις ποῦ περνᾶτε, καὶ τ' ὥραϊο φρούτο κυττᾶτε
Τὸν παλληκάρι Αὐγουστον, ὅλοι σας προσκυνᾶτε,
Ποῦ μὲ χρυσὸ σπαθὶ στὸ χέρι μέρα νύχτα στέκει
Μὴ μᾶς πλακώσῃ ἢ βροχὴ καὶ ἑκατὸν μάτια ἔχει.
Φυλάει τὴ Ζάκυνθό μας, Ἰθάκη, Κεφαλονιά,
ἔχει καὶ τὸ νοῦ του, στὴ Ρούμελη καὶ στὸ Μωριά.

Ὁ τρυγητὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιτυγχάνει. Ἡ σταφὶς πωλεῖται
καὶ ὁ λαὸς ἐκ μέσης καρδίας ἀναφωνεῖ εἰσέτι:

Αὐγουστε, καλέ μου, μῆνα
Νᾶσουν δύο φοραὶς τὸ χρόνο!

Ἐπὶ Ἑνετοκρατίας τὸ τελευταῖον τραγοῦδι ἦτο τὸ ἐξῆς:

Λαμπρὰ ἐσηκώθηκε ἐπωλήθηκε ὅλη ἡ σταφίδα
Ἡ σωτηρία τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πλουσίων ἐλπίδα
Πάει, πάει καὶ ἡ Φιέρα ³ μας θὰ φύγουν καὶ οἱ Κεφαλονεῖται

¹ Ὁ καρπός.

² Ν. Γ. Πολίτου. Μελέτη περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τόμ. Α', σελ. 34—36.

³ Φιέρα=ἐμποροπανηγυρίς. Εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑνετικῆς Πολιτείας ἐγένοντο ἐμποροπανηγύρεις (προβλ. Α. Μ. Triulzi ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 191—193) ὡς καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας τῶν ἰταλικῶν ἐμποροπανηγύρεων ἐπίσημος ἐγένετο ἢ τῆς μικρᾶς πόλεως Sinigaglia ἐνθα μετέβαινον οὐ μόνον Ἴταλοι, ἀλλὰ Ἕλληνες, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Γερμανοί, Ἑλβετοὶ κλ. (Πρβλ. Zuccagni—Ortlan-

Οἱ πολλοὶ ξένοι μας, καλοὶ Ἰγγλέζοι καὶ οἱ Μωραῖται.
 Παντοῦ χαρὰ εὐαγγέλια, παντοῦ τρέχουν φλωρία
 Οὔλοι φιλοῦνται καὶ εὖχονται τέτοια καλὴ φρουτία ¹.

*
* *

Ἐνῷ ἡ σταφίς ἐνέπνευσε τὴν δημοτικὴν Μοῦσαν καὶ θεωρεῖται ὡς ἔχουσα μεγάλην σημασίαν ἀπὸ τῶν αἰώνων, ὀλίγα ἀσφαλῶς περὶ τῆς ιστορίας αὐτῆς γνωρίζομεν, ἰδίως δὲ περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς, τοῦ τόπου, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐκαλλιέργηθη, περὶ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτῆς εἰς τὸ ἐμπόριον, περὶ τῆς ὀνομασίας κορινθιακῆς καὶ τέλος περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῆς περιπετειῶν ὅτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ὑπέδουλος. Ἐκ τῶν πραγματευομένων περὶ τοῦ σταφιδόκαρπου διακρίνονται ὁ ἡμέτερος Στέφανος Ξένος ² καὶ ὁ Γερμανὸς κ. Ἰωσήφ Πάρτς ³, ἀλλ' ὁ πρῶτος δώσας πολλὴν σημασίαν εἰς τοὺς περιηγητὰς μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν ἣν εἶχε, περιέπεσεν εἰς τινὰς ἀνακριθείας, ὁ δὲ ἐμβριθέστερον ἐξετάζει τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἡ μελέτη αὐτοῦ ἀξιολογώτερα θὰ ἦτο ἂν περισσότερον κατεγίνετο εἰς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων ἐγγράφων.

Ἡμεῖς διηγούμενοι τὴν ιστορίαν τῆς σταφίδος ἐν Ζακύνθῳ, ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ ἀξιόπιστων συγγραφέων, φυσικὸν εἶνε εἰς τὴν ἐξιστόρησιν νὰ ἀναφέρωμεν τινὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν ιστορίαν τῆς σταφίδος ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ἰθάκῃ καὶ ἰδίως ἐν τῇ τότε Τουρκοκρατούμενῃ Ἑλλάδι, ὅσκις τὰ ἐγγράφα, ὅτινα ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, δίδωσιν

dini, Geografia storica dell'Italia e delle sue isole, τόμ. IV, VI, IX, X, XI καὶ Pomba - Enciclopedia ἐν λέξει Fiera καὶ Macgregor' Tariffa, Italy σελ. 121).

¹ Πρὸς κατανόησιν τοῦ ἐξαστίχου τούτου λέγομεν ὅτι κατὰ τὸν δεκάτον ἔκτον αἰῶνα ἐγένετο ἐν Ζακύνθῳ μεγάλη ἐμποροπανήγυρις λήγουσα τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Τὸ μεγαλειότερον δ' ἐμπόριον ἐγένετο ἀπὸ τοὺς Κεφαλλήνας, οἵτινες ἤρχοντο ἐπίτηδες καὶ ἤνοιγον λαμπρὰ καταστήματα καὶ μετὰ τὴν ἐμποροπανήγυριν ἐπανέκαμπτον εἰς τὴν πατρίδα των. Πλεῖστοι ἤρχοντο ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς πώλησιν παντοίων τοῦ τόπου των προϊόντων καὶ πρὸς ἀγορὰν εἰδῶν πολυτελείας καὶ ἄλλων χρησίμων τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ἡ ἐγχώριος κυβέρνησις προσεπάθει ὅπως ἡ ἐμποροπανήγυρις ἀποβαίῃ ζωηρὰ καὶ ἀξιοπρεπής, ἀμα δὲ ὅπως μὴ ἀδικῶνται οἱ ξένοι (Filza Diversa Sanità 1550—1600 καὶ Φάκελλοι Diversorum παρὰ τῷ ὑπὸ τὰ δικαστήρια ἀρχεῖῳ). Ἡ Ζάκυνθος οὕτως ἦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη κέντρον ἐμπορίου. Ἐπίσης πολλοὶ ἐκ τῶν γειτονικῶν μερῶν ἔφερον ἐν Ζακύνθῳ νὰ πωλήσωσι τὸν σταφιδόκαρπον, καὶ ἀκολούθως ἐφόρτωνον τὰ πλοῖα ἐμπορευμάτων ἐκ Ζακύνθου, ὥς πιστοποιοῦσι τὰ ἐγγράφα τοῦ τελωνείου Ζακύνθου τῶν χρόνων ἐκείνων, σωζόμενα ἐν τῷ Ἀρχαιοφυλακείῳ.

² Ἱστορία τοῦ Σταφιδόκαρπου. Ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἀκροπόλει, φυλ. 10—11.

³ Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη, γεωγραφικὴ Μονογραφία μετὰφρ. Α. Γ. Παπανδρέου, σελ. 251—268.

ἡμῶν ὕλην. Οὕτως αἱ ἀσθενεῖς αὐταὶ ἱστορικαὶ σημειώσεις, θὰ εἶνε μικρά
 τὴν συμβολὴν εὐσυνείδητος, εἰς τὸν μέλλοντα νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν
 τοῦ σταφιδοκάρπου.

*
*
*

Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἔτε ἡ Ζάκυνθος ἀπετέλει μέρος τοῦ
 βασιλείου τοῦ Ὀδυσσεύος, ἐθεωρεῖτο ὡς νῆσος ὑλήεσσα¹, συνεπῶς καὶ
 ὁ Βιργίλιος τὴν ἐκάλεσε *neptorosa*². Σημειωτέον ὅτι ὁ λατῖνος ποιη-
 τὴς δὲν τὴν ἐστόλισε διὰ τοῦ ἐπιθέτου *silvosa*, ὅπως ἐκφράσῃ ὅτι
 ὁ τόπος ἦτο δασώδης κατὰ τὴν κοινὴν ἐκφράσιν. Μεταξὺ *neptus* καὶ
silva ὑπάρχει διαφορὰ, ὥστε καὶ ὁ λατῖνος γραμματικὸς Φέστος
 λέγει *neptora significat silvas amoenas*. Οὐχ ἦτον ὅμως, ὅπως
 δῆποτε καὶ ἂν μεταφράσωμεν ἢ καὶ ἂν ἐρμηνευθῇ τὸ ὑλήεσσα ἢ *ne-*
ptorosa ἡ Ζάκυνθος δὲν εἶνε πλέον ἀξία τοιαύτης προσωδυμίας, ἀφ'
 οὗ τὰ ὅρη αὐτῆς νῦν εἶνε γεγυμνωμένα καὶ ἐστερημένα τῶν δασῶν,
 ἀπερ' τὸ πάλαι ἐσκίαζον αὐτήν, διὸ καὶ ὁ πολὺς Τομμασέο³ ἀποφαί-
 νεται ὅτι τοῦ ἐπιθέτου τούτου εἶνε νῦν ἀξία ἡ Κεφαλληνία. Ὁρθὴ ἡ
 σκέψις αὐτοῦ. Ἡ νῦν Κεφαλληνία, ὀνομαζομένη κατὰ τοὺς προϊστορι-
 κοὺς χρόνους παιπαλώεσσα⁴, ἐπρομήθευσεν ἐπὶ Ἑνετοκρατίας τὴν ξυ-
 λείαν διὰ τὸ φρούριον καὶ δι' ἄλλας ἐργασίας⁵. Ἐπίσης ἡ Κεφαλ-
 ληνία ἐπρομήθευε ξυλείαν εἰς ξένους, διὸ καὶ ἀποικία ὑπῆρξεν ὕλοτό-
 μων καὶ ξυλουργῶν (*marangoni*), οἵτινες ἀπηλλαγμένοι ἦσαν τοῦ βάρ-
 ρους τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῶν σκοπιῶν τῶν ὀρίων καὶ πάσης ἄλλης στρατιω-
 τικῆς ὑπηρεσίας, ὑποχρεούμενοι μόνον εἰς τὴν ὕλοτομίαν καὶ ξυλουργίαν
 διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στόλου καὶ τῶν φρουρίων. Ἐνίοτε μὲν πολλὴ ἐρ-
 γασία ἀνετίθετο εἰς αὐτούς, ἀλλὰ συνήθως παρήρχετο τὸ ἔτος χωρὶς τὸ
 κράτος νὰ ἐνασχολῇ αὐτοὺς διαρκῶς. Τῷ 1517 ἐκόπησαν ἐπὶ τοῦ ὅρους
 τῆς Κεφαλληνίας πολλὰ ξύλα διὰ τὸ φρούριον τῆς Ζακύνθου, ὡς καὶ
 εἰς ἄλλας περιστάσεις καὶ ἰδίως πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως τῷ
 1574⁶.

Οὐδεὶς εἰσέτι κατέγεινε περὶ τῆς καρπώσεως τῆς γῆς Ζακύνθου, ἵνα
 μάθωμεν ἂν ὑπῆρχον δάση εἰς τὴν νῆσον κατὰ τὸν μεσαιῶνα—ἔχομεν

¹ Ὀδυσ. Α, 246. Ι, 24. ΙΙ, 123. Τ, 131.

² Aeneid. ΙΙΙ, 270.

³ *Storia Civile nella letteratura*, 1872, σελ. 485.

⁴ Ὀδυσ. Δ, 671, 845. Ο, 29.

⁵ *Libri Ordini* κτλ. Ἀρχαιοφυλακεῖα.

⁶ Marino Sanuto, *Diario* ΙΙΙ, ΙV, XXIII—Πότες, Κεφαλληνία καὶ Ἰθάκη
 κτλ. σελ. 230—232.

ὁμῶς πεποίθῃσιν ὅτι, κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἄμα δὲ καὶ πονηροὺς ἐκεί-
νους χρόνους ἡ νῆσος δὲν ἦτο ἐστερημένη δασῶν. Τῷ 1490 κατεδι-
κάσθη εἰς θάνατον ὁ Ἀνδρέας Λαμπέρης, διότι εἰς θέσιν Stelati, τῆς
περιφερείας Σκιναρίων ἔκαυσε τὸ δάσος: «Per aver brusado tutto lo
bosco» ¹. Ὡς ἐννοεῖ καὶ ὁ ἀναγνώστης Stelati θὰ εἴναι Στὰ ἐλάτη
καὶ κακῶς ἐν τῇ ἀποφάσει ἐγράφη Stelati. Ἡ Ἑνετία ἐτιμώρησε τὸν
καταστροφέα τοῦ δάσους, καθότι ἡ συνετὴ ἐκείνη Κυβέρνησις, μέχρι
τοῦ τέλους τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, ἔδειξε πρόνοιαν καὶ διὰ τὰ δάση², πε-
πεισμένη οὖσα ὅτι τὰ δάση διευκολύνουσι τὴν φυτουργίαν καὶ ἐκ τῶν
μιασμάτων πρὸς τοῦτοις καθαρίζουσι τὴν ἀτμόσφαιραν ³.

Ὁ Ησαῦλος Μερκάτης ⁴, ὁ Margot καὶ Reuter ⁵, ὁ Davy ⁶,
ὁ Coquand ⁷, ὁ Strickland ⁸, ὁ Landerer ⁹, ὁ Fuchs ¹⁰, ὁ
Riemann ¹¹, ὁ Ἀλέξιος Perrey ¹², ὁ Domenico Mazziari ¹³, ὁ

¹ Ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ δικαστήρια.

² Πρὸς. G. Dandolo — *La Caduta della Repubblica di Venezia* τόμ. Δ' κεφ. Γ.

³ Πρὸς. Caimi, *Cenni sull' importanza e coltura dei boschi* σελ. 31.—
March, *Nature and man* κεφ. III—Becquerel *Des climats* σελ. 9.

⁴ *Saggio storico statistico della città ed isola di Zante*, 1844. Ὁ συγγρα-
φεὺς μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ πονήματος αὐτοῦ, ἐπύνηγκεν ἀξιολόγους προσθήκας εἰς
τὸ χειρόγραφον, ὅπερ ὀρθῶς ποιῶν ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ κ. Π. Μερκάτης, πρόξενος τῆς
Γαλλίας, ἐδώκεν εἰς τὴν Δημοτικὴν Φωσκολιανὴν Βιβλιοθήκην.

⁵ *Essai d'une flore de l'île de Zante*, 1838.

⁶ *Notes and Observations on the Ionian Islands*, 1824.

⁷ *Description géologique des gisements bitumineux et petrolifères de Se-
temitza dans l'Albanie et de Chieri de dans l'île de Zante*, 1868.

⁸ *On the geology of the island of Zante*, 1833.

⁹ *Bergöl in Zante*, 1874.

¹⁰ *Die Pliocänbildungen von Zante und Korfu*, 1877.

¹¹ *Recherches Archéologiques sur les Iles Joniennes*, III, Zante—1880.

¹² Ὁ Ἀλέξιος Perrey δημοσιεύσας τῇ 1863 τὴν *Mémoire sur les Tremble-
ments de terre dans l'île de Zante* τοῦ Δ. Βαρβιάνη καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Βασιλείου,
προσέθεσε πολλὰς καλὰς παρατηρήσεις. Ὡς εἶπομεν, οἱ Βαρβιάνη ἦσαν πατὴρ
καὶ υἱὸς καὶ οὐχὶ ἀδελφοί, ὥς ἐκ παραδρομῆς λέγει ὁ Πάρτε ἐν τῇ περὶ Ζακύν-
θου πραγματείᾳ αὐτοῦ. Περὶ τῶν σεισμῶν Ζακύνθου πολλὰ ἔγραψε καὶ ὁ κ. W.
Forster, διευθυντὴς τῆς ἐν Ζακύνθῳ Ἀνατολικῆς Τηλεγραφικῆς ἐταιρίας.

¹³ Ὁ ἰταλὸς Domenico Mazziari ἐπιμελητὴς τοῦ βοτανικοῦ κήπου τῆς Κερ-
κώρας, ὁ συντάξας τὴν *Κερκεραϊκὴν Χλωρίδα*, ἣς μέρος ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ κερκυ-
ραϊκῷ περιοδικῷ *Γόνιος Ἀρθολογία* (1834—1835). (Πρὸς. Giuseppe Periccioli
Borzesi da Siena *Guida istorica delle Isole Ionie, Corfù*, 1835, σελ. 65) ἐρ-
χόμενος εἰς Ζάκυνθον, κατέγραψεν εἰς τὴν περισυλλογὴν τῆς Χλωρίδας Ζακύνθου

Partsch¹ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπιστήμονες ἔλαβον ὡς ἀντικείμενον τῶν μελετῶν αὐτῶν τὴν Ζάκυνθον. Οὐχ ἦττον ὁμως οὐδεὶς εἰσέτι κατέγεινε νὰ μελετήσῃ ὅπως δημοσιεύσῃ ἐπιστημονικὴν γεωγραφίαν², καὶ ἐξετάσῃ πολλά, ἅτινα οἱ μέχρι τοῦδε καταγινόμενοι ἢ ἀτελῶς τὰ ἡρεύνησαν ἢ παρημέλησαν καὶ οὕτω περὶ πολλῶν πραγμάτων ὑπάρχει ἀμφιβολία ἢ ἄγνοια. Ἀναντίρρητον τυγχάνει ὁμως ὅτι ἡ Ζάκυνθος ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐκ τῶν ἀμπελοκοσμητῶν χωρῶν. Ὁ οἶνος αὐτῆς ὁμως δὲν ἦτο διαβεβημένος, ἀφοῦ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ βλέπομεν «χαριέστατος δ' οἶνος εἰς παλαιώσιν ὁ Κερκυραῖος, ὁ δὲ Ζακύνθιος καὶ ὁ Λευκάδιος διὰ τὸ γύψον λαβεῖν καὶ κεφαλῆς ἀδικούσιν³» ἄλλως τε οὕτε ὁ Βιργίλιος⁴ οὕτε ὁ Πλίνιος⁵ οὕτε ἄλλος τις τῶν ἀρχαίων κατέταξε τὸν οἶνον τῆς Ζακύνθου εἰς τὴν χορείαν τῶν

μετερχόμενος τὸν διδάσκαλον, ἐπάγγελμα ὅπερ μετήρχετο καὶ ἐν Κερκύρᾳ. Ὅτε ἐπωλεῖτο ἡ βιβλιοθήκη τοῦ μακαρίτου Ζακύνθιου ἱατροῦ Νικήτᾳ Ἐ. Ζερβοῦ, τοῦ ἐκδόσαντος ἐν Montpellier τῷ 1865 πραγματεῖαν ὑπὸ τὸν τίτλον *L'art et la science en Médecine*, εἶδομεν φακέλλους τινὰς περιέχοντας χόρτα καὶ ἄνθη ἀπεξηραμμένα, ὧν τὰ πλεῖστα ἦσαν ἐκ Ζακύνθου. Τινὲς φακέλλοι ἐστμείουσι ὅτι περιτυνελέχθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ζερβοῦ, ἄλλοι δὲ ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πολλαπλῶν τῆς συλλογῆς τοῦ Mazziarì. Αἱ συλλογαὶ αὗται, ὅτε ἡ βιβλιοθήκη ἐπωλεῖτο, ἦσαν ἐν κακῇ καταστάσει. Τινὲς ἦσαν λυταί, εἰς ἄλλας ἢ ἐπιγραφὴ εἶχε πέσει· εὐτυχῶς εἰς τινὰς ἡ ἐπιγραφὴ εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ ἰδίου φακέλλου.

Εἰς τὰ ἀνέκδοτα Χρονικὰ τοῦ μακαρίτου Βαρβιάνη ὑπάρχει μικρά τις Ἀλωρίς Ζακύνθου (φυλ. 191-192) καθὼς εἰς τὰ αὐτὰ Χρονικὰ ὑπάρχουσι μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις γινομέναι ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τοῦ ἰδίου Βαρβιάνη, ἐπὶ τινὰ ἔτη. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ἐπὶ αὐτῶν τῶν σημειώσεων εἰδικὸς τις καταγίνετο πρὸς σύνταξιν μικρᾶς μελέτης.

¹ *Die Insel Zante*, μετὰ χάρτου, ὅστις εἶνε ὁ πληρέστερος τῶν μέχρι τοῦδε, οὐχὶ ὁμως καὶ τέλειος.

² Ὁ γνωστὸς διὰ πολλὰς ἀξιολόγους μελέτας πολύτιμος φίλος κ. Ἀντώνιος Μηλιαράκης πρὸ πολλοῦ καταγίνεται εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς γεωγραφίας Ζακύνθου, δι' ἐλπίδος δ' ἔχομεν ὅτι τάχιστα θὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν μελέτην καὶ δημοσιεύσῃ αὐτήν, ὅπως πληρώσῃ τὴν μεγίστην ἔλλειψιν. Ἱστορίαν τῆς Ζακύνθου πολλοὶ ἔγραψαν· ἄλλ' ἐκ τῶν δημοσιευθεῖσων ἱστοριῶν ἡ τοῦ φιλοπόνου καὶ πολυτίμου φίλου κ. Π. Χιώτου εἶνε ἡ πληρεστέρα. Ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἱστοριῶν ἀναφέρομεν περὶ Ζακύνθου τὰς δύο σωζόμενας εἰς τὴν Δημοτικὴν Φωσκολιανὴν Βιβλιοθήκην τὴν μὲν ἔχουσαν τίτλον *Commentario compendiato delle Notizie profane antiche del Zante e suo pubblico stato*, τὴν δὲ *Descrizione del Governo della città e dell' isola del Zante*.

³ Α', 30.

⁴ Georg. Β', Δ'.

⁵ Βιβλ. XIV, 4—7.

καλλίστων οἴνων. Μαρτυροῦσιν ἤτο ἐπίσης ὅτι ἀμπελόφυτος ἡ νῆσος καὶ νομίσματα, ὧν, ἐν τῷ 1683 συγκαταλέγετο εἰς τὰ διαρήματα τοῦ Πέτρου Μοροζίνου πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Πολιτείαν¹. Τῶν ἀμπέλων νομίζομεν ὅτι ἡ καλλιέργεια θὰ ἐξηκολούθει, πολλάκι ποικιλίαι ἀμπέλου ἐν τῇ νήσῳ ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουσι.

Ὁ ἀείμνηστος Κατραμῆς² ἐδημασίευσεν ποιημάτων γραφέν τῷ 1601, δι' οὗ μανθάνομεν τὰ τότε γνωστὰ εἶδη. Ἴδου τὸ ποιημάτιον:

Σταφύλια μέσ' τῇ Ζάκυνθῳ εἶνε ὁ Κοζανίτης,
Μυγδάλι, Φλέρι, Ροζακιά, Χλώρα καὶ Μορωνίτης,
Λαοδέρα καὶ Σκυλόκλημα, Παῦλος καὶ Χουχουλιάτης.
'Ἄλλ' εἶν' τὰ ἑμορφότερα Ρομπόλα³ καὶ Ἀητονύχι,
Μοσκάτο, Ἀμπελοκόριθο, Φτάκοιλος⁴ καὶ Ευρίχι,
Κατζακούλιας, Κοντοκλάδι, Κακοτρύγι, Βοϊδομαῆτης,
Γλυκερίθρα, Λιανορρείδι, Γουσταυλίδι, καὶ Ἀγουσιιάτης,
Γλυκοπάτι ... Βόσας καὶ τὸ Κουτζουμπέλι
Καὶ τὸ Νύχι-τοῦ-Κοκόρου, ποῦ στολίζει τὸ ἀμπέλι.
Ὑστερα ἀπ' ὅλα τοῦτα ἔρχεται ὁ Σκυλοπνίχτης.
Μὰ 'κεῖδς πούλα τὰ φουμίζει εἶν' ὁ κόκκινος Ροϊδίτης.

Τὸ εἶδος τῶν σταφυλῶν δὲν ἔμεινεν ὅμως στάσιμον καὶ οὕτως ἐπλευ-
τίσθη κατὰ καιροῦς, καθότι σήμερον ὑπάρχουσι καὶ αἱ κάτωθεν ὀνομα-
σίαι σταφυλῶν, ἅς ἐλάβομεν παρὰ τοῦ ἐν τῇ ἐξοχῇ διαμένοντος πρὸς
τέρψιν δικηγόρου κ. Δημητρίου Μινώτου. Ἴδου αὗται: Ζαμπέλα, Προ-
θατίναις, Σουλτανίνα, Πιπεριόνους, Γυφτοπούλαις, Σαούτζη, Λουλιό-
τικος ἢ Ἀσπροῦδια, Βιολεντό, Τουρκοπούλαις, Πινπινιόλα, Μοσκατέλον,
'Ἀσπρορρομπόλα, Κορίθι, Μαυροστάφυλα, Μεσχόφλεγο, Μαυροδάφνη,
'Ἀλουπόυ, Μαρτενίκος, Γυφτοκόρυθος. Πρὸ ἐτῶν ἐφύτευσεν ὁ ρηθεὶς Μι-
νώτος ἀρκετὰ κεχυραῖκὰ κλήματα παράγοντα λίαν μελανὰς σταφυλάς
καὶ ἐνεκα τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς καλοῦνται Κορψιάτης. Πολλά-
κις εἶδη σταφυλῶν λαμβάνουσι τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ πρώτου ὅστις αὐτὰς
ἐφύτευσεν, ἢ ἐκ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς. Σημειωτέον ὅτι τὸ Γυφτο-
κόριθο λέγεται καὶ Κατσακούλια.

¹ Ch. Patin, *Thesaurus Numismatum a P. Mauroceno collectarum* 1684, σελ. 125.

² Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, σελ. 168.

³ Κατὰ τὸν ἑξάκτον ἑκτον αἰῶνα εἰς τὰ κτηματολόγια ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λέγεται Ρομπόλα, λέγεται ὅμως καὶ Ρομπόλα.

⁴ Μὲ τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου ταύτης γίνονται τὰ στεφάνια τοῦ γάμου.